

KÖNYVTÁROS MUNKA

A könyvtáros feladata az
információszolgáltatás

A PROBLÉMA

A könyvtáros és az olvasó gyakori közös tévedése, hogy valamely tárgykör megismerésére egy-egy könyv elolvasását ajánlja, illetve igényli és ezt a könyvtáros tájékoztatásnak, az olvasó pedig kutatásnak tartja.

A könyvtáros világa évszázadokon át a könyvtárban felhalmozott könyvekből állt, ennek következtében a tájékoztatási problémák egyedüli megoldásának, az *információk egyetlen hiteles forrásának gyakran még ma is a könyvet tartja*. Bizonyos mértékig való igaz: a könyv az ismeretek legjobban rendszerezett és így a legkönnyebben hozzáférhető összefoglalása. Az olvasó a könyvben készen kapja mások munkájának összegyűjtött eredményét – de egyetlen könyvben csupán egyetlen szerző ismereteit, állásfoglalását, szempontjait, véleményét, stílusát és esetleges tévedéseit.

A MEGOLDÁS

Mi az információ?

Az információ, a tájékozódás gyűjtőfogalmak: *a tapasztalatok teljességét, a valóság egészének minden eszközzel és egész énünkkel történő befogadását jelentik*. Az információ világa kiterjed a könyvre és azon túl a könyvtárra, a közösségre, a minket körülvevő egész világra. Ennek megfelelően a könyvtáros és az olvasó keresse az információt a könyvben, de minden egyéb forrásban és minden fellelhető formában a könyvtárban és annak falain kívül is.

Miért fontos a különféle információs források és formák megismerése, több forrás tanulmányozása?

a) *A legmegfelelőbb informálódási formák kiválasztásának lehetősége*. Mindenki a saját képességeinek és hajlamainak megfelelően más-más módon fogadja be a különféle formákban nyújtott információkat. A különféle források és formák megismerése után az olvasó szabadon választhatja a számára legmegfelelőbbet.

b) *A tárgykör összetettségének, kiterjedésének, mélységének és határainak megismerése*, aminek segítségével kiválasztható és meghatározható a közelebből tanulmányozandó részterület.

c) *Az egyoldalú szemlélet elkerülése*. Egyetlen szerzőnek egyébként esetleg észrevétlen maradó befolyása nélkül az olvasó kialakíthatja saját önálló, objektív, előítélet mentes véleményét.

d) *Megbízhatóság*. Lehetővé válik mind az egyes források, mind a bennük rejlő információk értékének, hatékonyságának, felhasználhatóságának összehasonlítása. Fontos információk nem sikkadhatnak el.

e) *Összefüggések és egyensúly*. Feltárulnak az ellentétek és az egyezések, és ezzel kialakul az elméletek és gyakorlati megfontolások, tények és vélemények, régi és új eszmék stb. helyes egyensúlya.

f) *A tervek, elgondolások továbbformálása*. Az elfogulatlan olvasó nem ragaszkodik mereven eredeti elképzeléseihez, hanem hagyja, hogy az újonnan szerzett információk alakítsák, bővítsék elgondolásait.

g) *A tájékozódás képességének megszerzése*. Aki tanulmányai során ahhoz szokott, hogy csupán a tananyagot tekintse egyetlen információs forrásnak, azt készületlenül éri az élete és munkája során a legkülönbözőbb formákban feléje zúduló információk áradata. Mivel a tanulás, tájékozódás, információszerzés egy életen át tartó feladat, mielőbb jártassá kell válni a különféle információs források közötti eligazodásban.

h) *Motivált érdeklődés*. A szabadon választható információs forrásokban történő kutatás felkeltheti és ébren tarthatja az érdeklődést, növelheti a felfedezés örömet.

Korlátozó tényezők

A keresés és felfedezés öröme nem mindig zavartalan. Elronthatja néha még az ajánlott irodalom is, amikor az olvasó idejét annak tanulmányozásával tölti, amit mások tartanak fontosnak – tekintet nélkül érdeklődési körére, az olvasmány nehézségi fokára stb.

Kedvezőtlenül hat, ha *a kért források nem hozzáférhetőek* és az olvasó anélkül távozik, hogy közölnék vele, a kért dokumentumok hol találhatóak meg máshol, vagy hogy a keresett információk a könyvtáron belül más forrásokban is fellelhetőek.

A tanulók, hallgatók tájékozódási szokásait gyakran éppen az oktatók rontják azzal, hogy megszabják az információs források fajtáit, *túlságosan ragaszkodnak a tankönyvek használatához*. A meghatározott dokumentumokra korlátozó érdeklődést a könyvtárosok gyakran még erősítik. Pedig a kötetlenség és változatosság nem csupán kellemes velejárója az információkeresésnek, hanem annak jelentős motiválója is.

Ellenszer: a könyvtáros hozzáállása

A könyvtárosnak meg kell értenie és az olvasóval is meg kell értetnie, hogy *a könyv nem lehet az egyetlen eszköz a tudomány egészének megismeréséhez*. A könyvtáros feladata, hogy megismertesse, megkedveltesse az információs források széles körét és szorgalmazza használatukat.

Az információkeresés elsajátításának, megszokásának szakaszában fontosabb a *hogyan*, mint a *mit* kérdése. A jó keresés nemcsak jó eredményt hoz, hanem egyben a legkitűnőbb motiváló eszköz is.

Még néhány gondolat

Az olvasás célja az információkeresés, nem pedig az, hogy elmondhassuk, kiolvastunk egy könyvet.

Amire az olvasónak szüksége van, az az információ és nem a könyv vagy más dokumentumfajta.

Egy könyv keresése gyakran ki nem mondott információs igényt jelez.

A könyvtár nem könyvek gyűjteménye, hanem információs központ. A könyvtár feladata a tájékoztatás.

A könyv nem kizárólagos információs eszköz, csupán egyik megjelenési formája az információk világának.

Nem a könyvek oldják meg a problémákat, hanem a gondolatok és információk.

A jó könyvtáros jó tájékoztatási szakember – nem ítéltető meg csupán a könyvre vonatkozó kérések teljesítéséből, bármilyen jól is csinálja azt. Alkalmazza és oktatja, terjeszti is az információkeresés legkülönbözőbb módszereit.

/SAYLES, J. W.: Bookman's folly; a hymn to reference as information service. = RQ Reference & Adult Services Division, 18. köt. 2. sz. 1978. p. 160–164./

(Dezső Zsigmondné)

A felhasználói igények fokozódó hatása a könyvtárakra

Az információellátás egyike a leggyorsabban fejlődő szolgáltató ágaknak. Közismert az információk (szakirodalom stb.) folyamatos és gyors mennyiségi növekedése. Ennek megfelelően az információellátás növekedése is egyre gyorsabb és bonyolultabb lesz. A növekedésnek egyik jelentős tényezője újabban a gépi adatbázisok fejlődése, amelyek jövője egyelőre még beláthatatlan. 1965-ben az adatbázisok száma még alig 20 volt, 1977-ben már 300 nyilvánosan is hozzáférhető adatbázis működött és ezekből 50 on-line is elérhető.

A gyors és folyamatos növekedés elkerülhetetlen velejárója a *komplexitás*. Ennek egyik oka az, hogy a tudományos szakterületek egyre szövevényesebben kölcsönhatásba kerülnek egymással, azzal párhuzamosan, hogy *a diszciplínák mind szűkebb és szűkebb területekre specializálódnak*. A fejlődés bonyolultságához azonban politikai és gazdasági okok is hozzájárulnak, amelyek az információellátásra vonatkozó döntésekben alapvető szerepet játszanak.

Az adatbázisok – nyugati viszonylatban – három helyről származnak: *kormányzati szervektől, tudományos társaságoktól és a magánszektorból*. Mind a három helyen alapvetően gazdasági tényezők motiválják a döntéseket, még akkor is, ha más-más terminológiát használnak.

Ahhoz, hogy egy adatbázis hatékonyan működjék és fejlődjék, feltétlenül *ki kell tudnia elégíteni azok igényét, akik miatt létrehozták*. Ennek megfelelően kell az adatbázist fejleszteni. Nem zárhat ki szükséges információkat csak azért, mert azok egy másik adatbázisban már megvannak. És egyébként is: lehet, hogy a feldolgozott információ ugyanaz, de bizonyára más lesz a tartalmi feltárás szempontja. S azok az adatbázisok sincsenek védve az interpretálás különbségeitől, amelyek egy viszonylag jól körülhatárolt szakterülettel foglalkoznak.

Vegyük például a kémiát. Tudja valaki valójában, hogy hol végződik a kémia, s hol kezdődik a biológia? S hogy mi a különbség a fizikai kémia és a kémiai fizika között? Ha az egyetemeken sokszor oly nehezen tudják meghúzni a demarkációs vonalakat a tudományágak között, akkor miért várhatnók ezt inkább a referáló és indexelő szolgáltatóktól, az adatbázisoktól? Ha ezek tévednek, akkor nyilvánvalóan a maguk javára kell tévedniük, vagyis be fogják az adatbázisba iktatni a vitatható tételeket.

Hozzájárul a helyzet bonyolultságához az is, hogy *egyre több interdiszciplináris, feladatra orientált adatbázis jön létre*. Ezek átfogó problémákkal foglalkoznak, mint pl. az energiaellátás, a környezetügy, az élelmezés. Feltételezhető, hogy jóformán minden információ, amely ezekben fel van tárva, megtalálható valamelyik szakterület (diszciplína) adatbázisában is, jóllehet a tartalmi megközelítés módja egészen más.

Az adatbázisokban nem túlságosan nagy mértékű az átfedés, s különösen nem aggasztó ez az átfedés, ha a szükséges ismétlések arányát nézzük. Az a feltevés, hogy egy szakirodalmi közlemény csupán egyetlen meghatározott referáló és indexelő szolgáltatásban vagy adatbázisban kapjon helyet, valószínűleg egy olyan premisszából származik, amely a könyvtári gyakorlatra vezethető vissza és ennek a kiterjesztése. Eszerint a könyvtári gyűjtemény minden tételének egy meghatározott helyre kell kerülnie. Ennek folytán igen jelentős időt töltünk el azzal, hogy kijelöljük ezt a helyet. Az olvasók, a felhasználók azután töprenghetnek azon, vajon hová is